

הרב ד"ר תומר מבורך

מגע לצורך רגשי במסגרת טיפול רפואי

ראשי פרקים:

- א. פתיחה
- ב. איסורי קריבה לעריות
- ג. מגע בטיפול רפואי
- ד. מגע של חיבה
- ה. תועלת
- ו. מגע בטיפול – עמדה מקצועית
- ז. סיכום

א. פתיחה

במהלך טיפול רפואי נדרשים למגע גופני בנסיבות שונות – במהלך הבדיקה והאבחון וכן בסוגים שונים של טיפולים. עם זאת, ישנם מקרים בהם המגע איננו חלק אינטגרלי מההלך הרפואי ועם זאת הוא נחוץ ומועיל מסיבות רגשיות. מגע של רופא מטפל יכול לתרום לתחושת רוגע וביטחון ברגעי משבר ומצוקה ולקדם בצורות רבות ושונות את הטיפול. מספר מחקרים רפואיים בשנים האחרונות ניסו לבחון את ההשפעה הפסיכולוגית והפסיכולוגית שיש למגע תומך ומעודד במהלך פרוצדורות רפואיות שונות ומצאו תועלת לא מבוטלת ואף השפעות גופניות מדידות. מאידך גיסא, הסכנות האתיות והמשפטיות הכרוכות בכך מובנות מאליהן ונסקרו בספרות המקצועית ובתקשורת. במאמר זה ננסה לסקור את העמדה ההלכתית-רפואית ביחס לשאלה זו¹.

ב. איסורי קריבה לעריות

מגע בין גבר לאישה מסיבות רפואיות נידון בגמרא ובפוסקים, אך יש לתת את הדעת האם מגע מסוג זה, שנועד לעודד ולתמוך, שונה מבחינה הלכתית מכל סוג אחר של מגע בטיפול רפואי ואם כן, האם ובאיזה נסיבות הוא מותר.

1. דיונים הלכתיים בשאלות המשיקות לשאלתנו ניתן לראות במאמרם של הרבנים דוד ואברהם סתיו בכרך מ' (ה'תשע"ו) של כתב העת **צהר** – הלכות קריבה בין המינים במסגרת טיפול עמ' 163-182. בסדרת המאמרים של הרב אביגדר נבנצל, הרב יגאל שפרן והרב גבריאל טולדאנו, על פיזיותרפיה וריפוי בעיסוק בהלכה בכתב העת **אסיא** גליון פא-פב עמ' 79-92 (2008); **ספר אסיא טז** עמ' 301-314 (תשע"ט). בשאלת המגע בטיפול רפואי גרידא עסק הרב שלמה אבינר, הלכות צניעות בבדיקה ובטיפול רפואי, **ספר אסיא ב**, עמ' 82-89 (1981).

איסורי קרבה בין איש לאשה נדה² מקורם בפסוק:

ואל אשה בנדת טמאתה לא תקרב לגלות ערותה: (ויקרא פרק יח, ט)

על פי מדרש ההלכה, הביטוי 'לא תקרב' בפסוק, בא להרחיב את האיסור הבסיסי של גילוי ערוה המצומצם בפשוטו גם לסוגים נוספים של קרבה:

ואל אשה בנידת טמאתה לא תקרב לגלות ערותה, אין לי אלא שלא יגלה. מנין שלא תקרב? תלמוד לומר לא תקרב. אין לי אלא נידה בל תקרב בל תגלה, מנין לכל העריות בל תקרבו ובל תגלו, תלמוד לומר לא תקרבו לגלות, אני ה' אני נאמן לשלם שכר.

ספרא אחרי מות פרשה ט

איסור קריבה לעריות נפסק להלכה ברמבם איסורי ביאה ריש פרק כא והוא כולל בהלכה המפרטת את איסור התורה, ביאה, חיבוק ונישוק והנאה בקירוב בשר³. אמנם יש מחלוקות בפוסקים מהו היקפו המדויק של איסור התורה, האם יש איסורי דרבנן נלוים עליו ומה גבולותיהם. לדיון זה נגיע דרך שאלת המגע בין המינים בטיפול רפואי.

ג. מגע בטיפול רפואי

מקורו של איסור הקריבה בפרשת העריות משליך גם על חומרתו שכן איסורי עריות שבתורה דינם יהרג ואל יעבור ואין הם נדחים מפני פיקוח נפש כפי שאומרת הגמרא בפסחים כה⁴:

כי אתא רבין אמר רבי יוחנן: בכל מתרפאין, חוץ מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים.

הגמרא בסנהדרין דף עה מציגה סיפור שגם הוא מעדיף את איסורי הקריבה על פני הצלת נפשות. אמנם מקור זה נראה במבט ראשון כאגדה בעלמא אך הסוגיה דנה בטיבו של האיסור ונראה שאמנם יש כאן קביעה הלכתית, וניתן לומר שהיא מרחיקה לכת עוד יותר:

אמר רב יהודה אמר רב: מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשה אחת, והעלה לבו טינא. ובאו ושאלו לרופאים, ואמרו: אין לו

2. מבחינה הלכתית יתכן יחס שונה בין פנויה ואשת איש ובין טמאה לטהורה. כמו כן יש לבחון מהו הגיל המינימלי של האיסור לגבי טיפול בילדים.

3. נראה מלשונו בהלכה שהנאה בקירוב בשר איננה מקרה נוסף אלא תולדה של הפעולות הקודמות שצוינו, ואמנם נושאי הכלים על אתר דנים האם מדובר בתנאי לחיוב וראה עוד להלן.

4. סוגיית גמרא נוספת העוסקת בדיון זה מופיעה במסכת שבת דף יג שם נחלקו אמוראים בנוגע לאפשרויות קרבה שאינן ביאה ממש ונראה שמדרש ההלכה לעיל איננו מוסכם לכל הדעות. עולה שם הבנה שרק ביאה נאסרה וכן דעה המתירה מגע שאינו ישרי אלא עם חציצה. עם זאת כאמור הרמב"ם פוסק שכל קרבה אסורה.

תקנה עד שתבעל. אמרו חכמים: ימות, ואל תבעל לו. – תעמוד לפניו ערומה? – ימות ואל תעמוד לפניו ערומה. – תספר עמו מאחורי הגדר? – ימות ולא תספר עמו מאחורי הגדר. פליגי בה רבי יעקב בר אידי ורבי שמואל בר נחמני. חד אמר: אשת איש היתה, וחד אמר: פנויה היתה. בשלמא למאן דאמר אשת איש היתה – שפיר. אלא למאן דאמר פנויה היתה מאי כולי האי? – רב פפא אמר: משום פגם משפחה. רב אחא בריה דרב איקא אמר: כדי שלא יהו בנות ישראל פרוצות בעריות.

הדיון ההלכתי בעקבות סיפור זה הוא דיון ארוך ומסועף, ולא ברור האם מדובר כאן באיסור מעיקר הדין או בתקנה נקודתית ואולי ענישה לאיש שהעלה ליבו טינא. עם זאת חלק מן הראשונים הבינו מכאן שאמנם כל איסורי קריבה על פרטיהם ודקדוקיהם אינם יכולים להידחות אפילו במקום סכנת נפשות ברורה ומיידית⁵.

דיון הלכתי באשר לנגיעה לצורך טיפול רפואי מופיע בשולחן ערוך בתוך דיני הרחקות מאשתו נידה. המחבר פוסק שרופא אסור בבדיקה גופנית של אשתו נידה במקרה של מחלה והרמ"א חולק:

אם בעלה רופא, אסור למשש לה הדפק. הגה: ולפי מה שכתבתי דנוהגין היתר אם צריכה אליו דמשמש לה, כ"ש דמותר למשש לה הדפק אם אין רופא אחר וצריכה אליו ויש סכנה בחליה, (כך דקדק הב"י מלשון הרמב"ן סימן קכ"ז). שו"ע יו"ד קצה יז

בסעיף קודם נחלקו המחבר והרמ"א לגבי עזרה גופנית שאינה טיפול רפואי (להקימה להשכיבה ולסמכה) וגם שם המחבר אסר והרמ"א מתיר. בעקבות זאת מדגיש הרמ"א בהגהתו כאן שמי שמקל בסיוע גופני אחר מכל שכן שיתיר בסיוע רפואי, שיש בו סכנת נפשות. הבית יוסף מציע שהיתר נגיעה במקום סכנה תלוי בשאלה האם קריבה שכזו הינה איסור דאורייתא השייך לגילוי עריות ודינו יהרג ואל יעבור או שנגיעה בלבד אינה אלא איסור דרבנן ומותרת במקום סכנה. לדעת הבית יוסף נחלקו בכך ראשונים כאשר לשיטת הרמב"ם זהו איסור תורה ולדעת הרמב"ן איסור דרבנן. הש"ך מסכים לשאלה העקרונית, אך מציג פרשנות שונה לדברי הרמב"ם כך שלשיטתו לכ"ע נגיעה במקום סכנה מותרת:

ואין נראה דודאי אף להרמב"ם ליכא איסור דאורייתא אלא

5. כאמור ניתן לחלוק על הקביעה שמדובר בדין כללי ולראות את המקרה כתקנה או כענישה נקודתית כפי שעולה מדברי רב אחא. בנוסף לא ברור למ"ד שפנויה היתה האם יש לחלק בין טמאה או שהורה וכל המבנה של הסיפור גם הוא מעלה שאלה לגבי מידת פיקוח הנפש שבדבר. ועיין חוות יאיר קפב, ובשיעורו של הרב יונתן פיינטוך באתר VBM המשווה לגרסת המעשה בתלמוד הירושלמי.

כשעושה כן דרך תאוה וחיבת ביאה כמ"ל סי' קנ"ז ס"ק י' מה שאין כן הכא וכן המנהג פשוט שרופאים ישראלים ממששים הדפק של אשה אפילו אשת איש או עובדת כוכבים אף על פי שיש רופאים אחרים עובדי כוכבים וכן עושים שאר מיני משמושים ע"פ דרכי הרפואה אלא הדבר פשוט כמ"ש וזה נראה דעת הרב דלעיל בסי' קנ"ז משמע מדבריו כהרמב"ם וכמו שכתבתי שם בס"ק י' וכאן התיר מישוש הדפק.

לפי הש"ך גם הרמב"ם מסכים שנגיעה שאינה דרך תאוה וחיבת ביאה אינה אסורה מהתורה ונדחית במקום סכנה, וכך הוא מבין את שיטת הרמ"א. עולה מדבריו שהרמ"א מתיר מגע לצורך רפואי רק במקום סכנה ע"פ הרמב"ם ואילו המחבר אוסר⁶.

ערוך השולחן חלק עליו בהבנת המחלוקת, ולדבריו כל הדיון הוא במקרה שאין סכנה, שאז המחבר אוסר והרמ"א מתיר. לשיטתו במקרה של פקוח נפש גם המחבר מודה שנגיעה מותרת⁷. גם שלא במקום סכנה האיסור הוא דווקא בעל באשתו משום הקרבה היתרה והתדירה שביניהם ובדומה ליתר הרחקות נידה הנוהגות בזוג נשוי דווקא ואילו באשה אחרת כפי שהותרו יתר ההרחקות כך גם מגע לצורך טיפול רפואי. הן הש"ך והן ערוך השולחן כתבו שמנהג רווח הוא שרופאים לא חוששים ממגע באשת איש במהלך בדיקה וטיפול גם במקרה שאין סכנה וגם במקרה שיש חלופות לכך. גורמי ההיתר המופיעים בפוסקים הם בראש ובראשונה העובדה שהמגע אינו דרך תאוה וחיבת ביאה. נוסף על כך היתר של טרוד במלאכתו. שני הגורמים הללו באים לומר שהמגע מותר ולא נכלל באיסור במצבים מסוימים. עם זאת גם לאחר ההכרעה שמגע מסוים אסור, ייתכן וניתן להתירו משום פיקוח נפש בהתאם למחלוקת שראינו לעיל, ומנגד גם מגע מותר יכול להיאסר במקרה של איש ואשתו נדה.

ד. מגע של חיבה

בנוגע לאופי המגע הדיון המרכזי בפסיקה מציג שתי אפשרויות – מגע טכני כגון מישוש דופק שאין בו כל מימד של קשר אנושי ולעומתו מגע של תאוה וחיבת ביאה. כמובן שהמנעד בפועל רחב יותר וייתכנו סוגים מרובים של מגע בעלי מימד רגשי מסוים ומשתנה. התייחסות הלכתית למנעד זה ניתן למצוא בדיון סביב לחיצת יד – מגע שאינו דרך תאוה וחיבת ביאה אך יש בו מימד של זיקה אישית. ואמנם, הפוסקים התלבטו בדבר ורובם נטו

6. הש"ך מחזק את שיטתו בסיומן קנז ס"ק י' ומתייחס גם ללשון הרמב"ם בהלכה שהבאנו לעיל ולסוגיה בסנהדרין. כמו כן הוא מביא ראיה מסיפורי הגמ' על אמוראים שהיו מחבקים ומנשקים קרובות משפחה.

7. כדעת הרשב"א והרדב"ז בחשובות.

לאסור מגע במקרה כזה למרות הסיכון לבייש את הצד השני, בגלל הרובד הרגשי שבו⁸. גם בתוך האוסרים יש כאלו שסברו שהאיסור מעיקר הדין מפני שלחיצת יד נחשבת כמגע שיש בו חיבה ונכלל באיסור קריבה מהתורה או מדרבנן, ויש שהבינו שאמנם אין זו נגיעת חיבה מובהקת אך עכ"פ ראוי להתרחק מכך.

דיון הלכתי נוסף בו עולה שאלת נגיעה שאינה ממש תאוה וחיבת ביאה אך יש בה ביטוי רגשי הוא ביחס לילדים מאומצים. גם כאן יש נקודות התייחסות ייחודיות כמו הצורך הבולט במגע וחיבה מצד ההורים להתפתחותו של כל ילד ובפרט ילד שהגיע לאימוץ ומאידך העובדה שמדובר בקשר הדוק קרוב ומתמשך. בנידון זה הדעות חלוקות אך נראה שלמרבית הפוסקים גם אם הדבר אסור בדרך קבע ובקירבה עמוקה, עדיין ניתן להתיר באופן מזדמן. כך למשל ניתן לראות בדעת הרב וזנר שנשאל לגבי ילד מאומץ עם עיכוב התפתחותי:

ובתשובה אומר בקיצור דלענ"ד דדבר זה נוטה לאיסור, בפרט כשהוא דרך רגילות, ואינו דומה כלל למש"כ הש"ך יו"ד סוס"י קצ"ה גבי משמוש הדופק באשתו נדה דלרפואה לא מקרי קרבה דעריות דזה כעין משמוש היד וכדומה, אבל לא חבוק ונישוק דהם פעולות קרבה מובהקים, ומש"כ בח"מ סי' כ"א להתיר נשוק באחותו בת ג' היינו שם דאין לבו נקפו עליה ואינו אפילו מגונה כמפורש באה"ע סי' כ"א סי' ז' דה"ל רק לידידת קרבת משפחה.

לא כן כאן דהרחקת איסור אשת איש לפנינו, דאם אינו הומה ונוקף עליה עכ"פ מגונה הוי, ואם נוקף והומה איסור גמור יש אפילו בלא כוונת עבירה דהומה ונוקף מביא לידי עבירה מלבד האב לבתו, והיינו דאצל אב לבתו אין לבו נוקף בגדר אהבת אישות כמש"כ בתשובת שבט הלוי ח"ה סי' קצ"ח, ובזה מיושבים דברי הב"ח שם מקושית הגאון בתי כהונה, יעש"ה.

והדבר ידוע דע"ז מתעוררים בפרט אצל הבן בן י"ד רגשי היצר והתאוה ויש חיוב הרחקה גם לאשה, ובפרט במי שמפגר קצת אשר כידוע שנתעורר בהם כח התאוה ביותר, והרופאים המיעצים ע"ז כן הוא כוונתם שהולכים במחשבה פסולה שחבת אהבת יצר יגרמו להבראה, לכן יראה דאיסור הוא ע"פ הלכה, ויש לצדד להתיר באם נצרך לדבר זה ללשף אותו מזמן לזמן דרך רפואה כעין דברי הש"ך וגם זה לא בקביעות.

8. "אג"מ אה"ע א נו, משנה הלכות ו רכג, עוד יוסף חי שופטים כב.

להלכה הוא מחמיר ואוסר מגע קבוע, אך נוטה להתיר באופן מזדמן⁹. את האיסור הוא תולה במספר גורמים – חומרת איסור אשת איש, החשש מהתעוררות יצרים ותאוה והיות המגע פעולת קרבה מובהקת. למרות כל אלה הוא מוכן להתיר באופן מזדמן על פי שיטת הש"ך לעיל, ונראה שבמקרה שגורמי האיסור אינם קיימים יהיה ניתן להקל עוד יותר. עולה מדבריו, וכן מדברי הפוסקים לעיל, שמגע שיש בו ביטוי רגשי אך אין בו ביטוי למיניות וחיתת ביאה יכול להיות מותר כל עוד הוא אקראי ולא קבוע ויש בו צורך משמעותי. כל זה אמור רק למאן דאמר שאיסור תורה שייך במגע של חיבה בלבד, ולשיטות שגם מגע שאינו של חיבה אסור מדאורייתא ניתן להתיר רק במקום סכנה וגם זה לא פשוט. אמנם יתכן מצב של סכנה ממשית הנובעת מהימנעות ממגע גופני אך זה דבר בלתי מצוי וקשה לעמוד עליו.

ההגדרה של המגע כשלעצמו תלויה לכאורה גם במאפיינים האובייקטיביים של הפעולה אך גם במניעים וברקע הסובייקטיבי ממנו היא נובעת. ואמנם, בתשובות של האגרות משה הוא מבחין באופן מובהק בין לחיצת יד לבין הידחקות בתחבורה ציבורית. עם זאת, הוא גם מדגיש שחיבה סובייקטיבית איננה גורם איסור גורף, ובמקרה שהנגיעה היא לצורך ראוי היא מותרת גם אם עלול להילוו לה, או אף נלווה לה ממש, רובד של קירבה נפשית. במהלך התשובה הוא דן בסוגיה בסוטה כא המכנה חסיד שוטה את מי שרואה אשה טובעת בנהר ונמנע מהצלתה משום גדר צניעות. כאן מדובר כמובן בפיקוח נפש ודאי אך הוא מחדד את הדברים אפילו לשיטת הסוברים שנגיעה נחשבת לאיסור גילוי עריות דאורייתא (שו"ת אג"מ אה"ע א נז) :

ואף שמחוייב גם ליגע בה ולחבקה בידיו אף שהנגיעה בגופה הוא מלאו דקריבה שהוא לאו דג"ע, נראה פשוט משום דעצם הנגיעה והחבוק אינו משום חבה והאיסור דחבוק ונשוק וכל נגיעה הוא רק כשעושה דרך תאוה, ואף שידע בנפשו שכשיגע בה ויחבקה בידיו להוציאה מן הנהר יתכוין גם ליהנות ממנה, אין להחשיב איסור זה על מעשה הנגיעה והחבוק שעושה כיון שהמעשה ודאי אינו דרך תאוה כיון דאף מי שאין לו שום תאוה היה עושה זה והוי האיסור רק הנאה שבלב שיש לו מזה ממילא אין ע"ז איסור קריבה אלא איסור הרהור מקרא דונשמרת שזה נדחה מפני פ"נ.

9. לפסקי הלכה נוספים בנושא ראה **ציץ אליעזר** ו' מ כא, אג"מ אה"ע ד סד.

ה. תועלת

אם כן נראה כי מבחינה הלכתית צורך רגשי משמעותי עשוי להתיר מגע גם במקרה שאין סכנת נפשות ואין מדובר בבדיקה או טיפול גופני רגיל. עם זאת עולה שאלת הצורך, כאשר בדיונים הקודמים הצורך התבטא בחשש הלבנת הפנים לאדם המושיט יד ללחיצה ולא נענה ובצורך של ילד מאומץ במגע הורי במהלך התפתחותו. מובן שלא ראי זה כראי זה וגם בכל אחת מן ההגדרות ניתן ואף סביר לחלק בין מקרים שונים. מידת הצורך בלחיצת יד מהווה חלק מן המחלוקת ההלכתית בנוגע לזה והמעין בתשובות יראה דיון אודות הבושה שעשויה להיגרם אל מול הרצון להביע מחויבות להלכה וליצור אצל הזולת כבוד כלפי מחויבות זו. הצורך של ילד מאומץ הינו צורך התפתחותי מובהק ומגובה במחקר, ועמד באופן ברור לנגד עיניהם של הפוסקים בנושא. מן הפער שבין העמדות ההלכתיות בשאלת לחיצת היד לבין העמדות בשאלת האימוץ עולה שגורם התועלת הינו בעל משמעות מרובה בפסיקת ההלכה למעשה. אם כן עלינו לברר מה התועלת האפשרית במגע לצורך רגשי במהלך טיפול רפואי על פי המידע הקיים בפנינו.

ו. מגע בטיפול – עמדה מקצועית

לגבי מגע בעל משמעות רגשית במהלך טיפול רפואי, השאלה המקצועית היתה ועודנה שנויה במחלוקת. לאורך השנים הדעות נטו לכאן ולכאן, והיו תלויות בין היתר גם במאפייני החברה והרגלי החיים. במאה הקודמת הדעה הרווחת היתה שמגע איננו חלק מטיפול ולכן גם אינו הולם אולם עם ההתפתחות בהבנת ההשפעות הרגשיות והנפשיות על המצב הפיזיולוגי חל שינוי מסוים בתפיסה זו. כדי לעמוד על שאלות היסוד, ראשית יש להבחין בין מגע אגב טיפול רפואי גופני לבין מגע במהלך טיפול נפשי. בנוגע לטיפול גופני רגיל, קיים מחקר מועט בנושא אולם נראה כי יש בסיס מידע קיים התואם את התפיסה הפשוטה והרווחת כי מגע עשוי להרגיע, לתמוך ולהעניק תחושת ביטחון וכי תחושות אלו מועילות ומיטיבות לתוצאות הטיפול הרפואי¹⁰.

מגע במהלך טיפול נפשי מהווה שאלה מקצועית סבוכה עוד יותר. יש לציין כי התחום של בריאות הנפש הוא תחום צעיר למדי ביחס לתחומי

10. ראה לדוגמא:

Effect of Verbal Empathy and Touch on Anxiety Relief in Patients Undergoing Flexible Bronchoscopy Can Empathy Reduce Patients' Anxiety? Choi SM *Respiration*, pp 380-388. 2016; Effect of Therapeutic Touch on Anxiety Level of Hospitalized Patients, Heidt Patricia, *Nursing Research*. pp 31-37. 1981; Effects of therapeutic touch on anxiety, vital signs, and cardiac dysrhythmia in a sample of Iranian women undergoing cardiac catheterization: a quasi-experimental study. Zolfaghari M, *J Holist Nurs*. pp 225-234. 2012.

הרפואה האחרים¹¹, והיכולת והרצון לערוך בתחום זה ניסויים מדעיים בשיטות המקובלות נמוכים ביחס ליתר התחומים. עם זאת קיימת התייחסות במחקר לנושא זה, עם דגש על טיפול בילדים. החסרונות ברורים – סכנה של ניצול מיני או חשש מהידרדרות לכיוון זה, חציית גבולות טיפוליים, מראית עין או פרשנות שגויה וכן תהליכים נפשיים רגרסיביים כתוצאה מהתייחסות לא הולמת. עם זאת גם היתרונות מובנים ולעיתים נחוצים. בשל המורכבות הכרוכה בנושא נערכו מספר נסיונות לסיווג וקביעת כללים מנחים סביב מגע בתהליך הטיפולי בילדים. בשנת 1998 פרסם ד"ר לפסיכולוגיה בשם אדוארד סמית' מספר מאמרים¹² המבססים חלוקה לחמשה סוגים של מגע לצורך טיפולי התלויים בנסיבות ושני סוגים של מגע לא ראוי בכל אופן שיהיה (מגע אלים ומגע מיני). חמשת הסוגים הם מגע בלתי מכוון, מגע כסמן שיח (הפניית תשומת לב), מגע חברתי כמו לחיצת יד, מגע כביטוי למערכת היחסים הטיפולית ומגע ככלי טיפול לפי שיטות מסוימות¹³. לטענתו יש להבחין בין המגעים השונים ואין דינו של זה כדינו של זה. בשנת 2004 המשיך את דרכו ד"ר מקנל-הבר וניסה לחבר קווים מנחים אתיים ביחס למגע בטיפול בילדים. עיקרם של דבריו נוגעים לשאלת המניע והצורך, תשומת לב ספציפית לרקע האישי והתרבותי של המטופל וכן נסיון לשתף ולדון בהתרחשות ככל שניתן¹⁴. הוא גם מציע נוכחות של אדם נוסף ותיעוד של האירועים כדי להימנע מסכנות אתיות ומשפטיות.

11. יש לציין כי התלבטות בנוגע לתפקידו ומקומו של המגע בטיפול עלתה כבר אצל פרויד, ומתואר כי הוא שינה את דעתו בנושא זה במהלך חייו המקצועיים. בתחילה סבר שיש בכך תועלת וצורך ובהמשך הפסיק להשתמש במגע ככלי טיפולי בגלל הסיכונים הטמונים בו. התהליך שהוא עבר בנושא עם ניתוח של המניעים והתובנות בדרכו מובא במאמר:

USE OF PHYSICAL TOUCH IN THE "TALKING CURE": A JOURNEY TO THE OUTSKIRTS OF PSYCHOTHERAPY, VERENA BONITZ, *Psychotherapy*. pp 391-404. 2008.

כמו כן יש שם תיאור על הויכוח בנושא בקרב תלמידיו וממשיכי דרכו, שהקצינו את שני הכיוונים.

12. ניתן לראות את דבריו בעיקר בספר:

12. ניתן לראות את דבריו בעיקר בספר: *Touch in Psychotherapy: Theory, Research, and Practice* 2001 בהוצאת Guilford Press.

13. קיימת גישה טיפולית הקרויה פסיכותרפיה גופנית בה הטיפול מתמקד בגוף וכולל לעיתים מגע. בכתב העת של האגודה האמריקאית לפסיכותרפיה גופנית פורסם מאמר שמסווג את אפשרויות המגע בצורה שונה מעט, אולם גם הוא קובע כי יתכן מגע מותאם ומועיל בהתאם לנסיבות. גורם נוסף שהוא מעלה שם הינו הרקע וההרגלים של המטפל עצמו.

Touch In Therapy and The Standard of Care in Psychotherapy and Counseling: Bringing Clarity to Illusive Relationships. *Ofer Zur*. pp 61-93. USABPJ 2007.

14. Ethical considerations in the use of nonerotic touch in psychotherapy with children. McNeil-Haber FM1. *Ethics Behav.* 2004;14(2): pp 123-40.

למרות כבדת הדרך המחקרית שנעשתה בנושא, מחקרים עדיין מראים שקיים בלבול מסוים בקרב העוסקים במקצוע בשל המחלוקת והסיכונים בדבר, כאשר חוסר הוודאות מוביל לדפוסי פעולה שונים ולא עקביים. נסיון להציע מודל קבלת החלטות באשר למגע גופני בייעוץ נעשה במאמר משנת 2013 החוזר לעקרונות היסוד של האתיקה הרפואית¹⁵. גם במאמר זה המסקנה היא שהקביעה תלויה בנסיבות, באישיותם של המטפל והמטופל והמערכת הטיפולית, עם זאת היתרונות אינם מבוטלים ולא סביר לאסור מגע באופן גורף.

ז. סיכום

נערה בת 14 לקראת ניתוח להסרת ציסטה בגב. יושבת על המיטה בחדר ניתוח ורועדת מחרדה לפני דקירת האלחוש. האם מותר לרופא מרדים לתת לה להחזיק בידו כדי להירגע?

בחור בן 16 בהתקף פסיכוטי לאחר שימוש בסמים. מסתובב באי-שקט חמור בחדר המיון. האם לרופאה המטפלת מותר להניח יד על כתפו כדי למקד אותו לענות לשאלותיה במהלך לקיחת אנמנזה?

אשה מבוגרת מאושפזת במחלקה פנימית, מושיטה יד לרופא צעיר שבא להתעניין בשלומה ללא כל פרוצדורה רפואית וכהבעת אכפתיות בלבד. האם מותר לו להיענות?

שאלות כאלה ורבות אחרות ניצבות בפני צוות רפואי מדי יום. כמובן שהאזירה הסובבת על פי רוב בכלל לא רואה בעייתיות במגע מסוג זה, ובנוסף לעיתים רבות יש במקביל שימוש במגע לצרכי טיפול באופן שגרתי ומתמיד. במאמר זה ניסינו לסקור את העמדה ההלכתית הרפואית בשאלות אלו, כאשר מובן כי לכל שאלה ספציפית יש מאפיינים שונים וייחודיים.

פסיקת ההלכה מבוססת על הבנת איסורי קרבה לעריות – מהו גדרו והיקפו של איסור התורה. נחלקו הרמב"ם והרמב"ן בשאלת יתורג ואל יעבור ובעלי השולחן ערוך מביאים את שיטותיהם להלכה. הש"ך וערוך השולחן נחלקים ביחסו של המחבר למגע שאינו של חיבה והאם הוא מותר גם במצב שאין בו סכנת נפשות, כאשר הרמ"א בוודאי מתיר במצב כזה. מהי נגיעה של חיבה? בוודאי שמגע בעל משמעות מינית אסור, ומגע טכני אינו מגע של חיבה אולם במגע שיש בו מימד רגשי מדובר בשאלה מורכבת והפוסקים האחרונים הציגו מספר אפשרויות בעניין זה.

15. A. Calmes, Stephanie & Piazza, Nick & M. Laux, John. (2013). The Use of Touch in Counseling: An Ethical Decision-Making Model. *Counseling and Values*. pp 59-68 vol 58.

גם בספרות המקצועית מדובר בשאלה שלא הוכרעה ובמרבית המאמרים שנסקרו המסקנה היתה שיש מקרים בהם מגע מוצדק ורצוי ומהווה את דרך הטיפול הנכונה אולם יש להיזהר ממנו. במישור זה יש להבחין בין טיפול רפואי רגיל בו החששות פחותים ופשוטים יותר לבין טיפול נפשי בו השאלה מורכבת והעיסוק בה רב יותר. כמו כן יש הבחנה בין ילדים, אצלם התקשורת דרך מגע משמעותית ותדירה יותר, לבין מבוגרים להם יש עמדות שונות תלויות תרבות וחברה.

נראה כי חיבור המידע המקצועי וההלכתי יכול להעשיר את התמונה בשאלה זו. ראינו לעיל כיצד שאלת הצורך המציאותי במגע משפיעה על פסיקת ההלכה בשאלות שונות, ולכן בירור הנחיצות הטיפולית הוא חלק אינטגרלי מפסיקת ההלכה בשאלה זו. מן העבר השני, הקביעה המקצועית לפיה יש חשיבות ומשמעות לעולם הערכים ולהרגלים של המטפל והמטופל, צריכה כמובן לקחת בחשבון את עולם ההלכה לאורו צועדים יהודים שומרי מצוות. גם אם אדם מסוים סובר שהדבר מותר במצב של צורך משמעותי, עדיין למגע עבורו יש משמעות שונה ותגובה שונה היות והוא לא מורגל בו. עצם הצורך להתיר את האסור גם הוא בעל משמעויות שיש לתת עליהן את הדעת במהלך טיפול.

ואני תמיד עמך אחזת ביד ימיני:

בעצתך תנחני ואחר כבוד תקחני:

תהלים עג